

ASPECTE DE GEN ÎN PREGĂTIREA CADRELOR DIDACTICE**Valentina BODRUG-LUNGU***Catedra Psihologie*

Social importance and legal background of establishment of gender education paradigm is based on transition from sex-role approach in education (which reduces the development of a person to feminine/masculine biology) to a gender approach (which over passing the biologic determinism offers a person more chances of personal and professional auto-appreciation). All of the above by all means imply significant changes in consideration of educational phenomena, content and educational technologies, training of didactic staff gender sensitive. Gender sensibility stipulates for capacity of a teacher to understand, realized and model the impact of social environment, methods and types of work with a child in forming gender identity, his/her capacity to realize and react to sexist manifestations.

Abordarea de gen a diverselor sfere ale societății (legală, economică, religioasă, politică) presupune obligatoriu și educația de gen a populației, instituțiile educaționale constituind unul dintre cele mai importante mecanisme în acest sens.

Studiile realizate în România, Rusia, Moldova și alte țări vin să confirme faptul că instituțiile de învățământ sunt instituții sociale profund marcate de norme, stereotipuri și ideologii de gen, ceea ce face ca modelele de gen prescrise de acestea să fie foarte importante pentru plasarea și integrarea individului în societate [3, 4, 2, 5]. Instituțiile de învățământ, și în special școala, contribuie prin diverse mecanisme la segregarea de gen, formând bărbați și femei cu orientări, preferințe și competențe diferite, limitând de multe ori posibilitățile de exprimare a individului în viața publică (valabil mai ales pentru femei) și în viața privată (valabil mai ales pentru bărbați). La fel este cert și faptul că standardele culturale tradiționale referitor la feminitate și masculinitate reproduse de școală prin instruire/educație se prezintă ca anacronisme și devin un obstacol obiectiv în socializarea eficientă a tinerei generații în lumea transformării fenomenelor sociale.

În contextul celor expuse mai sus, este evident faptul că pedagogia în general și educația, ca fenomen pedagogic, necesită reevaluarea transformărilor contradictorii menționate și corectarea pozițiilor referitor la socializarea de gen a tinerei generații.

Introducerea dimensiunii de gen în științele socioumane și reflecția socială, studiile de gen pot duce la schimbări inovatoare semnificative, care pot fi comparate cu descoperirea geneticii [6]. Pentru știința socială contemporană și pedagogia în calitate de parte componentă, noțiunea „gen/gender” este una esențială privind analiza bazelor sociale și formelor acesteia. Pedagogia este una dintre științele chemate să asigure trebuințele societății în păstrarea și transmiterea eficientă a culturii din generație în generație.

Introducerea noțiunii „gen/gender” în procesul pedagogic are o importanță principială, deoarece anume în școală se formează multe idei referitor la autodeterminarea profesională, strategiile vitale, accesul la resurse și putere care au la bază dimensiunea de gen. Valorificarea noțiunilor și ideilor menționate mai sus duce la apariția noilor termeni în știința pedagogică, care în mod obligatoriu condiționează schimbări semnificative în tratarea fenomenului educațional, conținuturilor și tehnologiilor educaționale.

Trebuie menționat faptul că pregătirea pedagogilor și a cercetătorilor din diverse domenii, dar în special domeniul sociouman, ar fi incompletă fără studierea teoriei și metodologiei de gen, deoarece aplicarea acestora în viața socială demult a devenit o normă profesională în țările dezvoltate. Ignorarea factorului de gen la analiza fenomenelor sociale și culturale este metodologic incorect, ținând cont de faptul că dimensiunea de gen străbate ca un fir roșu toate instituțiile sociale, normele și valorile culturale. Societatea și instituțiile sale (familia, statul, economia, sistemul de învățământ etc.) vin să contribuie la reproducerea și fortificarea stereotipurilor, în situațiile când dimensiunea de gen este trecută cu vederea, ignorată.

De-a lungul anilor atât teoria, cât și practica educațională tradițională au explorat dimensiunea biologică a relațiilor bărbați-femei. Esența abordării de gen constă în depășirea determinismului biologic și constatarea faptului că în istoria civilizației umane diferențele biologice dintre femei și bărbați serveau drept justificare a prescrierilor sociale și aprecierilor culturale, care se subordonau asimetric și ierarhic. Studiile de gen asupra socializării copiilor dau preferințe influenței mediului social asupra stabilirii și construirii identității de gen a indivizilor și relațiilor de gen, având în vizor și importanța sexului biologic. Pedagogia de gen se bazează pe faptul că identitatea de gen nu este ceva unificat, rigid, comun pentru toți bărbații și toate femeile în cadrul

propriului gen, reieșind din recunoașterea multitudinii, individualității, plasticității diferențelor de gen. Toate acestea vin să confirme importanța socială și legitatea schimbării paradigmatelor educaționale: trecerea de la abordarea de sex-rol a educației (care reduce dezvoltarea ființei umane la biologicul feminin /masculin) la abordarea de gen a acesteia (care depășind determinismul biologic oferă persoanei șanse mai mari de auto-realizare personală și profesională).

Integrarea dimensiunii de gen în învățământul pedagogic înseamnă creșterea conștientizării faptului că genul/gender contează pentru toate domeniile educației. Rolurile și stereotipurile de gen nu sunt predispoziții naturale, dar sunt construite social și impactul acestora trebuie considerat în contextul social. Problema accesului bărbaților și femeilor la educație, segregarea pe verticală și orizontală din educație, reproducerea stereotipurilor de gen prin educație și relația cu segregarea de gen în câmpul muncii implică necesitatea analizei mecanismelor de formare și perpetuării segregării. Discutarea acestor probleme fără analiza dimensiunii de gen poate fi comparată cu un tratament al simptomelor fără a evalua cauzele sale esențiale [1].

Astfel, Sanders (1997) scoate în lumină rolul educației pedagogice și citează că „cei care învață acum să predea vor fi responsabili pentru instruirea următoarelor două generații. Dacă noi dorim un mediu în care fetele și băieții sunt tratați și se tratează reciproc cu respect și bunătate și în care fetele ca și băieții sunt expectați să-și realizeze potențialul fără restricții, atunci noi trebuie să începem a preda un curs despre echitatea de gen în programele educației pedagogice”. Sanders subliniază responsabilitatea socială pe care o au profesorii în clasele lor pentru studenți și elevi [Apud 1].

În acest sens, Stromquist (1992) îi consideră pe profesori „drept parte integră a cadrului educațional, care joacă un rol-cheie în transmiterea ideologiilor de gen”. Atitudinile și comportamentul profesorilor, caracterizate drept sensibile de gen, devin o autorealizare propice internalizată de copii și refortificată de către mediul educațional și social. Competența și perspectiva principală a profesorilor care necesită a fi adaptată în acest context, este competența de gen. Competența de gen poate fi înțeleasă ca o abilitate a profesorului să descifreze atitudinile pătinoare în scopul de a le contracara (vezi Sanders, 1997, apud 1).

Elocvente la acest capitol sunt rezultatele investigațiilor referitor la dimensiunea de gen în sistemul de învățământ din Moldova [2]. Printre acestea pot fi specificate următoarele:

- școala pare a recomanda meserii diferite pentru fete și băieți legate de domeniul public pentru băieți și de asistența socială, sanitară și educațională pentru fete. Tipurile de activități pe care cadrele didactice le-ar derula separat, fete-băieți, corelează foarte bine cu meseriile pe care le-ar propune fiecărui sex;

- o proporție importantă a cadrelor didactice chestionate nu conștientizează suficient relevanța dimensiunii de gen pentru procesul de educație și, implicit, pentru disciplina pe care o predau. Rezultatul acestei situații îl constituie promovarea și conservarea unor opțiuni educaționale cu puternică încărcătură de gen, fapt care face ca educația fetelor să nu semene cu educația băieților;

- în ansamblu, conținutul manualelor nu oferă exemple evidente de discriminare premeditată a unui sau altui gen. Astfel, nu se poate afirma că respectivele manuale comportă acuze sau ofense la adresa femeilor ori a bărbaților. Discriminarea pe criteriu de gen prezentă în manuale are un caracter mai degrabă indirect, subtil, decât unul direct și manifest (aceasta se datorează limbajului utilizat);

- cadrele didactice au menționat o serie de bariere în ceea ce privește includerea dimensiunii de gen în activitatea didactică, precum: insuficiența materialelor în problematica de gen în limba română; insuficiența materialelor didactice care să faciliteze la ore abordarea problemelor în materie de gen; sprijinul insuficient pe care manualele îl asigură atât prin conținut, cât și prin exercițiile propuse; lipsa instruirii specifice a pedagogilor în materie de gen.

În contextul celor expuse mai sus, realizarea egalității genurilor în educație nu în ultimul rând depinde și de însuși colaboratorii din domeniu, cadre didactice, profesori, educatori ș.a. Rolul-cheie al acestora este de a contribui la constituirea pozițiilor, valorilor, atitudinilor tinerei generații, reieșind din conceperea proceselor sociale în desfășurare și ideilor contemporane, inclusiv referitor la egalitatea genurilor. Un pas important la acest capitol poate fi integrarea în educație și învățământ a realizărilor teoriei gender. Introducerea dimensiunii de gen în educație va crea condiții pentru cultivarea sensibilității, loialității și competenței de gen și va crea posibilități de dezvoltare liberă a potențialului elevilor și pedagogilor.

Antrenarea cadrelor didactice în domeniul vizat se poate realiza prin două modalități:

- formarea competențelor de gen ale studenților – viitorilor pedagogi în cadrul instituțiilor de învățământ superior;

- cultivarea sensibilității de gen a învățătorilor în cadrul cursurilor de reciclare / perfecționare profesională.

Elaborarea și implementarea programelor de sensibilizare/formare de gen a pedagogilor trebuie să aibă în vizor unele demersuri metodologice specifice:

- Modelele de învățare la vârstele adulte trebuie elaborate în baza principiilor fundamentale ale concepțului educație pe parcursul vieții (Zmeiov, Dave, Kidd).
- Cadrele didactice reprezintă grupul populației economic active care trebuie să se formeze continuu pentru a face față cerințelor actuale ale pieței muncii.
- Formabilii deseori invocă un șir de obstacole referitor la încadrarea în activitatea de învățare: lipsa timpului; responsabilitățile familiale; lipsa banilor; probleme de motivație (trebuie să învețe pentru că au fost forțați s-o facă).
- În plan psihopedagogic adulții învață pentru a avea succes ca profesionist, ca părinte; se bazează pe experiențele anterioare; sunt orientați spre aplicativitate imediată; cu greu acceptă informațiile noi care nu corespund sau contravin sistemelor de idei personale. Învățarea adultului nu este o acumulare, ci o reorganizare sau o restructurare a ceea ce știe el etc.

• Persoanele care doresc să se ocupe de domeniul vizat trebuie personal să fie deschise pentru schimbare. Studiile de gen creează o altă viziune asupra lumii, asupra rolului personal în societate, asupra relațiilor cu alți oameni, cu reprezentanții de alt gen, fapt ce duce la schimbări serioase în concepția despre lume. Conceptul gender are importanță personificată, perceperea acestuia este legată la oamenii maturi de frământări profunde personale, de spargerea dureroasă a stereotipurilor. Schimbarea atitudinilor necesită timp. Persoana trebuie să reflecteze propria experiență, să transpună abordarea de gen într-un limbaj accesibil și valori personificate. Diseminarea ideilor menționate necesită mobilizare internă, conștientizare și interiorizare personală.

Ideile menționate mai sus și-au găsit confirmare la instruirea cadrelor didactice în materie de gen în cadrul cursului de perfecționare de scurtă durată (20 ore) la Institutul de Științe ale Educației (2007). La fel, cu o parte dintre cadrele didactice s-a lucrat prin intermediul trainingurilor.

Pedagogii, care au participat la programul de instruire, practic construiesc o nouă identitate profesională îmbogățită cu cunoștințe și deprinderi referitor la egalitatea de gen.

În opinia aproape a jumătate dintre cadrele didactice investigate, perspectivele de gen trebuie să fie o parte indispensabilă a procesului de educație. În același timp, alte cadre didactice (în jur de 20%) au menționat faptul că dimensiunea de gen nu prezintă importanță în procesul de educație. Argumentele invocate în acest caz, mai puțin dezvoltate în comparație cu argumentele pro, se bazează, în principal, fie pe negarea utilității acestei dimensiuni pentru elevi, fie pe neîncrederea în capacitatea profesorilor de a utiliza această perspectivă în procesul didactic.

S-au înregistrat și o serie de răspunsuri care au negat rolul școlii în procesul de personalizare a genului. Posibil aici s-a făcut o încercare de a elibera școala de prea multe responsabilități educaționale, transferând accentul pe familie. Cert este faptul că ambele instituții au rolul extrem de important și responsabilitate foarte mare pentru construirea de gen a tinerei generații.

Astfel, înainte de instruirea specială de gen cadrele didactice au demonstrat atitudini diferite față de subiectul egalității de gen, majoritatea având rezerve semnificative de ordin organizațional și metodic referitor la includerea unor subiecte și/sau a unor cursuri în materie de gen în programele de învățământ.

După instruire se atestă o schimbare semnificativă printre pedagogi referitor la conștientizarea importanței și necesității educației de gen, introducerii dimensiunii de gen în școală. 87% din pedagogi au indicat că informațiile și materialele în materie de gen, furnizate în cadrul orelor, prezintă interes și le vor fi utile în activitatea de mai departe. S-au exprimat asupra necesității organizării mai multor tipuri de instruire, dar în special privind asigurarea de materiale științifico-didactice specializate pe discipline (istorie, pedagogie, psihologie etc.), dar și în plan de educație a copiilor, în special la orele de dirigenție.

O mare parte a cadrelor didactice au manifestat o atitudine de deschidere în a se familiariza cu aspectele specifice de gen și în a lua în considerare dimensiunile de gen în disciplina pe care o predau. Chiar și în cazurile în care au fost formulate argumente împotriva valorificării dimensiunii de gen în procesul didactic, formabilii și-au revizuit anumite opinii pe parcursul instruirii.

La începutul programului pedagogii au recunoscut că nu sunt familiarizați cu modalitățile de realizare a analizei de gen. În cadrul programului formativ s-a reușit antrenarea acestora în bazele metodologiei analizei de gen pe unele segmente. Astfel, 62% dintre pedagogi au apreciat drept pozitive performanțele personale de analiză de gen a domeniului educațional. În același timp, încă o dată a fost confirmat faptul că nu este sufi-

cientă calcularea mecanică a unităților/subiectelor cercetate, mult mai importantă fiind înțelegerea/conștientizarea dimensiunii de gen în combinație cu cunoașterea domeniului.

În acest sens, formal mai ușor ar fi decurs inițierea pedagogilor în analiza de gen a sistemului educațional în ansamblu, dat fiind faptul cunoașterii domeniului menționat. Dar insensibilitatea de gen a majorității (din start), timpul redus de instruire au devenit obstacole în procesul de formare. Totuși, în urma activităților de instruire majoritatea pedagogilor (62%) au demonstrat interes față de analiza de gen în calitate de metodă de lucru, în special cu materialele didactice.

Drept indicator de succes al programelor de instruire poate servi dinamica interesului-atitudine, prin determinarea nivelului de satisfacție, a formabililor față de instruirea în materie de gen. Nivelul general al satisfacției, autoevaluate de către formabili, a crescut simțitor spre finele seminarului. Astfel a fost confirmată presupunerea precum că aplicarea în cadrul activităților adresate cadrelor didactice a programelor de formare focalizate asupra dezvoltării competențelor de gen profesionale, care pot ridica competitivitatea în câmpul muncii (în special a celor tineri), elaborate la nivelul interferenței sistemelor liniar și neliniar, va asigura dinamica pozitivă a intereselor formabililor în materie de gen, includerea dimensiunii de gen în sistemul educațional.

Concluzii

- Transformările sociale radicale impun nevoia elaborării unor modele ale educației de gen în scopul cultivării sensibilității, competenței de gen a tinerilor, eliminării stereotipurilor de gen și formării comportamentelor nondiscriminatorii și nonviolente, care constituie temelia stabilirii relațiilor constructive, bazate pe parteneriat.

- Formarea culturii relațiilor, care exclud violența pe criteriu de gen, agresivitatea, discriminarea, influențează benefic sănătatea fizică și psihică a bărbaților și femeilor, care respectiv poate duce la întărirea stabilității sociale în stat.

- Stereotipurile tradiționale pot avea impact negativ asupra autorealizării fetelor / femeilor și băieților / bărbaților în viața privată și publică, pot deveni bariere în dezvoltarea personalității, în selectarea strategiilor vitale. Cunoașterea mecanismelor de apariție și reproducere a stereotipurilor de gen, dezvoltarea abilităților de depistare a lor pot duce la diminuarea impactului acestora asupra autorealizării și dezvoltării persoanei.

- Confortul psihosocial al persoanei se află în relație directă cu nivelul său de stereotipizare: diminuarea influenței stereotipurilor de gen duce la creșterea confortului psihologic intern, lărgirea posibilităților de autorealizare, alegere a comportamentelor și strategiilor de viață.

- Cadrele didactice, supuse influenței stereotipurilor tradiționale de gen, le reproduc în cadrul procesului de învățământ, punând astfel în școală temelia inegalității de gen. Fiind purtători ai unor scheme sociale – stereotipuri de gen – aceștia le aplică întru cultivarea copiilor caracteristicilor corespunzătoare sexului, limitând astfel autorealizarea personalității copiilor conform potențelor și aspirațiilor.

- Aplicarea programelor / activităților formative psihopedagogice orientate spre cunoașterea propriei identități de gen, conștientizarea mecanismelor de formare a sensibilității, loialității și competenței de gen a persoanei poate servi drept modalitate de armonizare a relațiilor cu sine și cu ambianța socială a educabililor.

Referințe:

1. Gender roles and stereotypes in education and training: Study. Programme relating to the Community Framework on Gender Equality (2001-2005). Minister de l'Egalite des chances. Luxembourg, 2006.
2. Modele și valori de gen în învățământul public din Republica Moldova / Doina-Olga Ștefănescu, et alții. - Chișinău: ELAN POLIGRAF, 2005.
3. Perspective asupra dimensiunii de gen în educație. Institutul de Științe ale Educației, UNICEF - Reprezentanța în România. - București: MarLink, 2004.
4. Балабанов С., Саралиева З. Социология образования: гендерное измерение / Социология гендерных отношений. - Москва: РООСПЭН, 2004, с.161-199.
5. Гендерное образование. Региональный обзор в восьми странах СНГ: Армении, Азербайджане, Грузии, Казахстане, Кыргызстане, Молдове, Таджикистане и Узбекистане. - Москва: ООО «Вариант» - ИСПП, 2006.
6. Штылева Л. Гендерное измерение в образовании: Всплывающая Атлантида / Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы. Материалы международной научной конференции. Иваново, 15-16 сентября 2000 г. Часть I. Методология, образовательная политика, философия, с.63-69.

Prezentat la 03.10.2007